

Το κράτος πρόνοιας, τα αδιέξοδα και η λύση

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΖΕΛΗΣ

Η συζήτηση για τη φύση και τον ρόλο του κράτους πρόνοιας στη σημερινή εποχή με αφορμή και την πρόσφατη κρίση σχετικά με τη μεταρρύθμιση της κοινωνικής ασφάλισης συχνά επικεντρώνεται στα εκρηκτικά αδιέξοδα που παρατηρούνται στο ισχύον σύστημα. Αδιέξοδα κυρίως οικονομικά, που υπογραμμίζουν την ανάγκη εξεύρεσης βιώσιμων λύσεων στο πρόβλημα. Ποια είναι όμως η πολιτική που θα οδηγήσει σε τέτοιες λύσεις; Και κυρίως ποιοι θα συνεισφέρουν τους αναγκαίους πόρους και ποιος θα είναι ο χαρακτήρας του συστήματος; Κρατικός, όπως ως σήμερα, ιδιωτικός, όπως προτείνουν κάποιοι άλλοι, ή μήπως υπάρχει και η ενδιαμέση λύση, αυτή της επιλεκτικότητας, που ευαγγελίζεται η σημερινή σοσιαλδημοκρατία;

Με την κινητοποίηση γύρω από το ασφαλιστικό ήρθε πάλι στην επικαιρότητα ένα πρόβλημα που εδώ και δεκαετίες απασχολεί όχι μόνο τις πολιτικές ηγεσίες αλλά και όλους τους σκεπτόμενους πολίτες. Αυτό είναι το πρόβλημα των ορίων του κράτους πρόνοιας στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες. Το πρόβλημα έγκειται στο ότι το κοινωνικό κράτος, όπως λειτουργεί σήμερα, αδυνατεί να παράσχει στους πολίτες τις υπηρεσίες που οι τελευταίοι απαιτούν από αυτό. Η ζήτηση με άλλα λόγια για ποιοτικού χαρακτήρα κοινωνικές υπηρεσίες ξεπερνά κατά πολύ την προσφορά. Παίρνοντας την υγεία ως παράδειγμα, στις ανεπτυγμένες χώρες η ραγδαία γήρανση του πληθυσμού σε συνδυασμό με την ανάπτυξη πολυδάπανων ιατρικών τεχνολογιών κάνει κυριολεκτικά αδύνατη τη διαιώνιση ενός συστήματος που έχει σκοπό την παροχή δωρεάν υπηρεσιών σε όλους τους πολίτες.

Νομίζω ότι το πρόβλημα της αδυναμίας του κράτους πρόνοιας, όπως λειτουργεί σήμερα, να ανταποκριθεί στη γεωμετρικά αυξανόουσα ζήτηση δεν αμφισβητείται από κανέναν σοβαρό ερευνητή. Ξεκινώντας απ' αυτή τη διαπίστωση τρεις είναι οι βασικές λύσεις που προτείνονται για το ξεπέρασμα του σημερινού αδιεξόδου.

Καθολικότητα και αύξηση της φορολογίας

Για την παραδοσιακή Αριστερά (σοσιαλιστική και σοσιαλδημοκρατική) η αρχή της καθολικότητας των κοινωνικών παροχών (δηλαδή η ιδέα πως το κοινωνικό κράτος θα πρέπει να προσφέρει δωρεάν υπηρεσίες σε όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως οικονομικής ισχύος) είναι ένας απαραβίαστος, «ιερός» σχεδόν, κανόνας. Είναι η αρχή πάνω στην οποία θεμελιώθηκε το μεταπολεμικό κράτος πρόνοιας και στην οποία πρέπει να στηριχθεί κάθε κοινωνική μεταρρύθμιση. Ξεκινώντας απ' αυτή τη θέση ο μόνος τρόπος υπέρβασης του σημερινού κοινωνικού αδιεξόδου είναι η αύξηση των φόρων. Μόνο με μια ριζική αύξηση της φορολογίας θα μπορέσει το «καθολικά» προσανατολισμένο κράτος πρόνοιας να επιβιώσει στις σημερινές συνθήκες.

Η παραπάνω λύση όμως έχει δύο βασικές αδυναμίες. Πρώτον, διαιωνίζει ένα σύστημα παροχών που είναι εξαιρετικά άδικο. Όπως πολλές εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει, η μερίδα του λέοντος των κοινωνικών πόρων στο καθολικά προσανατολισμένο κράτος

πρόνοιας πηγαίνει στις μεσαίες, σχετικά εύπορες τάξεις και όχι στο περιθωριοποιημένο 1/3 του πληθυσμού που τους έχει ανάγκη.

Δεύτερον, η αύξηση της φορολογίας (μέσα στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης που κυριαρχεί αυτή τη στιγμή) αποθαρρύνει τις επενδύσεις, μειώνει την παραγωγικότητα της οικονομίας και οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στο αντίθετο από το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: αντί να αυξησει, μειώνει τα κρατικά έσοδα. Με άλλα λόγια η λύση της μεγάλης αύξησης των κοινωνικών πόρων μέσω της φορολογίας θα ήταν εφικτή (αν και εξαιρετικά άδικη) μόνο στην περίπτωση αποσύνδεσης μιας κοινωνίας από την παγκόσμια οικονομία.

Η νεοφιλελεύθερη άποψη

Η νεοφιλελεύθερη στρατηγική για το ξεπέρασμα του σημερινού αδιεξόδου είναι εκ διαμέτρου αντίθετη από αυτή που προτείνει η συμβατική Αριστερά. Κατά τη νεοφιλελεύθερη άποψη το κοινωνικό κράτος, όπως αυτό αναπτύχθηκε στη Δυτική Ευρώπη στην πρώιμη μεταπολεμική περίοδο, έχει πάρει τόσο τεράστιες διαστάσεις που αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της οικονομίας. Από αυτή τη σκοπιά μια βασική προϋπόθεση για παραπέρα ανάπτυξη σήμερα είναι η ριζική συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας ενός άκρως πατερναλιστικού μηχανισμού που ενθαρρύνει την αδράνεια και τον κοινωνικό παρασιτισμό.

Πιο συγκεκριμένα η νεοφιλελεύθερη επιχειρηματολογία βασίζεται στην πεποίθηση ότι η μείωση των κοινωνικών πόρων θα επιτρέψει τη ριζική μείωση της φορολογίας και άρα την αύξηση της παραγωγικότητας/ ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Στη συνέχεια αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή περισσότερου πλούτου, περισσότερων πόρων, που αργά ή γρήγορα μέσω του «trickle down effect», μέσω δηλαδή αγοραίων μηχανισμών διάχυσης του πλούτου θα ωφελούσαν τα οικονομικά αδύνατα κοινωνικά στρώματα. Με αυτόν τον τρόπο οι μηχανισμοί της αγοράς θα είχαν για τους μη εύπορους πολύ πιο ευεργετικά αποτελέσματα από αυτά του κράτους πρόνοιας.

Σχηματικά λοιπόν η νεοφιλελεύθερη φόρμουλα είναι: συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους μείωση της φορολογίας αύξηση του παραγόμενου πλούτου διάχυση του πλούτου προς τα κάτω μέσω των μηχανισμών της αγοράς.

Το κύριο πρόβλημα με αυτή τη λύση είναι πως, αν όχι στη θεωρία τουλάχιστον στην πράξη, ο μηχανισμός της διάχυσης του πλούτου προς τους μη έχοντες δεν λειτουργεί. Όχι μόνο στο επίπεδο του κράτους-έθνους αλλά και στο παγκόσμιο επίπεδο τα αποτελέσματα της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής είναι η ένταση των ανισοτήτων, η τερατώδης συγκέντρωση πλούτου στα χέρια ενός μικρού αριθμού κροίσων και η παραπέρα περιθωριοποίηση των οικονομικά αδύνατων τάξεων.

Η αρχή της επιλεκτικότητας

Η τρίτη και τελευταία λύση στο σημερινό κοινωνικό αδιέξοδο είναι εναντίον και της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής της συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και αυτής που στοχεύει στην αύξηση των κοινωνικών πόρων μέσω μιας αντιπαραγωγικής φορολογικής πολιτικής. Υποστηρίζει ότι τόσο την αύξηση όσο τη ριζική ανακατανομή των κοινωνικών πόρων. Κατ' αυτή την άποψη το κοινωνικό κράτος με τους πόρους που διαθέτει σήμερα θα μπορούσε να προσφέρει υψηλού επιπέδου κοινωνικές υπηρεσίες αν αυτές στόχευαν όχι τις μεσαίες/εύπορες τάξεις αλλά το 1/3 του πληθυσμού που τις έχει πραγματικά ανάγκη. Αυτή η αντίληψη, που αποτελεί ακόμη ταμπού στον χώρο της Αριστεράς, λαμβάνει σοβαρά υπόψη της πως, είτε μας αρέσει είτε όχι, ζούμε στις λεγόμενες κοινωνίες των 2/3. Μέσα σε τέτοιες κοινωνίες η αρχή της καθολικότητας των παροχών αντί να αμβλύνει το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών το εντείνει. Αρα η μόνη λύση στο αδιέξοδο είναι το πέρασμα από τη σημερινή άδικη, μίζερη και άκρως αναποτελεσματική καθολικότητα σε αυτό που μερικοί ερευνητές ονομάζουν «γενναϊόδωρη επιλεκτικότητα». Αυτό σημαίνει, όσον αφορά τις υπηρεσίες του κοινωνικού κράτους, τίποτα «δωρεάν» για τις εύπορες τάξεις και τελείως δωρεάν ποιοτικές υπηρεσίες στο 1/3 του πληθυσμού που τις έχει ανάγκη.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως παρ' όλο που στο επίπεδο της ρητορείας καμία σοσιαλιστική/σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση δεν τολμά να αποκηρύξει την αρχή της καθολικότητας, στην πράξη υποχρεούνται να παίρνουν μέτρα που την υπονομεύουν. Για παράδειγμα στη χώρα μας καθώς και στη Μ. Βρετανία οι πανεπιστημιακές σπουδές στο μεταπτυχιακό επίπεδο έχουν πάψει να προσφέρονται δωρεάν για φοιτητές που προέρχονται από εύπορες οικογένειες. Οσο όμως η κυρίαρχη ιδεολογία παραμένει προσκολλημένη στην αρχή της καθολικότητας των κοινωνικών παροχών, τα επιλεκτικά μέτρα που παίρνονται «κατ' εξαίρεσιν» δεν βοηθούν την αναβάθμιση των κοινωνικών υπηρεσιών.

Μόνο όταν η αρχή της επιλεκτικότητας νομιμοποιηθεί πλήρως και εφαρμοστεί συστηματικά, θα μπορέσει το κοινωνικό κράτος όχι μόνο να ξεπεράσει το σημερινό οικονομικό αδιέξοδο, αλλά και να προσφέρει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες στα μη εύπορα στρώματα του πληθυσμού.

Ο κ. Νίκος Μουζέλης είναι καθηγητής στη London School of Economics

** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)*